

FAVQULOTDA VAZIYATLAR SODIR BO'LGAN HUDUDLARDA JABRLANGAN AHOLINING BIRINCHI NAVBATDAGI HAYOTIY TA'MINOTINI TASHKIL ETISH

Kurbanova Nilufar Ravshanbekovna

Xorazm viloyati FVB HFXO 'M, o'qituvchi. Urganch, O'zbekiston

Annotatsiya. Ushbu maqolada favqulodda vaziyatlardan zarar ko'rgan aholi uchun birinchi darajali hayotni samarali qo'llab-quvvatlashni tashkil etishning muhim ahamiyati muhokama qilinadi. Bunday qo'llab-quvvatlash tizimlarini amalga oshirishning asosiy strategiyalari va usullarini aniqlash uchun mavjud adabiyotlarni tahlil qiladi. Usullar, natijalar va munozaralarni har tomonlama ko'rib chiqish orqali maqola siyosatchilar va yordam tashkilotlari uchun favqulodda vaziyat stsenariylarida javob berish qobiliyatini oshirish uchun tushuncha berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Favqulodda vaziyatlar, birinchi darajali qo'llab-quvvatlash, yordamni tashkil etish, ta'sirlangan aholi, strategiyalar, usullar, natijalar, munozaralar, xulosalar, takliflar.

Tabiiy ofatlar, qurolli mojarolar yoki sog'liqni saqlash sohasidagi favqulodda vaziyatlar kabi inqiroz davrida jabrlangan aholiga hayotni saqlab qolish uchun zudlik bilan yordam berish birinchi o'rinda turadi. Tibbiy yordam, boshpana, oziq-ovqat va boshqa zarur narsalarni o'z ichiga olgan birinchi darajali hayotni qo'llab-quvvatlashni tashkil etish ushbu favqulodda vaziyatlarning ta'sirini kamaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu maqola mavjud yondashuvlarni tahlil qilish, bo'shliqlarni aniqlash va takomillashtirish strategiyasini taklif qilishga qaratilgan favqulodda vaziyatlarda birinchi darajali hayotni qo'llab-quvvatlashni tashkil etish bilan bog'liq adabiyotlarni o'rganadi.

Ko'plab tadqiqotlar favqulodda vaziyatlarda birinchi darajali hayotni qo'llab-quvvatlash bilan bog'liq qiyinchiliklar va murakkabliklarni ta'kidlaydi. Masalan, Smit va boshq. (2019) jabrlangan aholiga yordamni o'z vaqtida yetkazib berishni ta'minlash uchun yordam tashkilotlari va mahalliy hokimiyat organlari o'rtasida muvofiqlashtirish muhimligini ta'kidlaydi. Xuddi shunday, Jons va Braun (2020) tabiiy ofatlar sharoitida tibbiy favqulodda vaziyatlarni samarali boshqarish uchun oldindan belgilangan protokollar va o'qitilgan xodimlarga ehtiyoj borligini ta'kidlaydilar. Ushbu topilmalar birinchi darajali hayotni qo'llab-quvvatlashning ko'p qirrali tabiati va uni tashkil etish va yetkazib berishga ta'sir qiluvchi turli xil omillarni ta'kidlaydi.

Ushbu adabiyotlarni ko'rib chiqish uchun PubMed, Scopus va Google Scholar kabi tegishli ma'lumotlar bazalari favqulodda yordam, birinchi darajali hayotni

qo'llab-quvvatlash va ta'sirlangan aholi bilan bog'liq kalit so'zlar yordamida qidirildi. 2010-yildan 2023-yilgacha nashr etilgan tadqiqotlar favqulodda vaziyatlarda tashkiliy strategiyalar, metodologiyalar va birinchi darajali hayotni qo'llab-quvvatlash harakatlari natijalari to'g'risida tushuncha beruvchilarga qaratilgan. Tanlangan adabiyotlar asosiy topilmalarni olish va umumiy mavzular va muammolarni aniqlash uchun tanqidiy tahlil qilindi.

Favqulodda vaziyatlarda zarar ko'rgan aholi uchun birinchi darajali hayotni qo'llab-quvvatlashni tashkil etish shaxslarning xavfsizligi, salomatligi va farovonligini ta'minlash uchun tizimli yondashuvni o'z ichiga oladi. Ushbu yordamni qanday tuzish mumkinligi haqida umumiy ma'lumot:

Baholash va muvofiqlashtirish:

- Javob harakatlarini nazorat qilish uchun qo'mondonlik markazini yoki favqulodda vaziyatlar markazini tashkil etish.

- Jabrlangan aholining eng dolzarb talablarini aniqlash uchun tezkor ehtiyojlarni baholashni o'tkazish.

- Favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish va yordam berish bilan shug'ullanadigan tegishli organlar, idoralar va tashkilotlar bilan muvofiqlashtirish.

Favqulodda vaziyat yoki falokat paytida javob berish harakatlarini samarali nazorat qilish uchun qo'mondonlik markazini yoki favqulodda vaziyatlar markazini tashkil etish juda muhimdir. Ushbu markazlashtirilgan markaz asosiy qaror qabul qiluvchilar Real vaqtda ma'lumot to'plashi, vaziyatni baholashi va javob berish faoliyatini muvofiqlashtirishi mumkin bo'lgan asab markazi bo'lib xizmat qiladi. Bu barcha jalb qilingan tomonlar o'rtasida samarali aloqa, hamkorlik va resurslarni taqsimlashni ta'minlaydi.

Tezkor ehtiyojlarni baholashni o'tkazish ta'sirlangan aholining eng dolzarb talablarini tezda aniqlash va birinchi o'ringa qo'yish uchun juda muhimdir. Ushbu baholashlar qanday resurslar, yordam va qo'llab-quvvatlash zarurligini aniqlashga yordam beradi, bu esa javob beruvchilarga resurslarni samarali taqsimlash va muhim ehtiyojlarni zudlik bilan hal qilish imkonini beradi. Tezkor baholash zarar, qurbonlar, ko'chirilganlar, muhim xizmatlardan foydalanish va boshqa muhim ko'rsatkichlar to'g'risida ma'lumot to'plashni o'z ichiga oladi.

Favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish va yordam berish bilan shug'ullanadigan tegishli organlar, idoralar va tashkilotlar bilan muvofiqlashtirish har tomonlama va hamjihatlikni ta'minlash uchun juda muhimdir. Samarali muvofiqlashtirish harakatlarning takrorlanishini minimallashtiradi, resurslardan maksimal darajada foydalanadi va javobning umumiy samaradorligini oshiradi. Bu aniq aloqa kanallarini yaratish, ma'lumot almashish, strategiyalarni uyg'unlashtirish va zarar ko'rgan aholi ehtiyojlarini samarali hal qilish bo'yicha qo'shma tashabbuslar ustida hamkorlik qilishni o'z ichiga oladi.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali javob choralarini yaxshiroq tashkil etish, maqsadli va favqulodda vaziyatlar yoki ofatlardan zarar ko'rganlarning ehtiyojlariga javob berish mumkin.

Xavfsiz zonalarni tashkil etish:

- Suv, oziq-ovqat, boshpana va sanitariya inshootlari kabi asosiy qulayliklar bilan jihozlangan xavfsiz zonalar yoki boshpanalarni o'rnatish.

- Xavfsiz zonalar xavf-xatarlardan uzoqda joylashganligini ta'minlash va keyingi zararlardan himoya qilish.

Xavfsiz zonalarni tashkil etish inqiroz yoki favqulodda vaziyatlarda odamlarga boshpana va yordam ko'rsatish uchun juda muhimdir. Mana shunday xavfsiz zonalarni o'rnatish bo'yicha qadamlarning asosiy sxemasi:

Ehtiyojlarni baholash: xavfsiz zonalarni tashkil etishdan oldin, zararlangan aholining ehtiyojlarini to'liq baholang. Bunga ularning demografiyasi, zaifliklari va oziq-ovqat, suv, boshpana va tibbiy yordam kabi bevosita talablarni tushunish kiradi.

Tegishli joylarni tanlash: suv toshqini xavfi bo'lgan joylar, ko'chki zonalar yoki mojaro zonalar kabi xavfli joylardan uzoqda bo'lgan xavfsiz zonalar uchun joylarni aniqlang. Tercihen, transport yo'nalishlari va infratuzilmasiga oson kirish imkoniyatiga ega saytlarni tanlang.

Infratuzilmani Sozlash: joylar aniqlangandan so'ng, xavfsiz zonalar uchun zarur infratuzilmani o'rnatish. Bunga vaqtinchalik boshpanalar yoki chodirlar, suv taqsimlash punktlari, sanitariya inshootlari (hojatxonalar va qo'l yuvish stantsiyalari kabi) va oziq-ovqat tarqatish joylari kiradi.

Xavfsizlik choralari: tegishli xavfsizlik choralarini amalga oshirish orqali xavfsiz zonalarning xavfsizligi va xavfsizligini ta'minlash. Bunga xavfsizlik xodimlarini joylashtirish yoki qonun va tartibni saqlash uchun mahalliy hokimiyat organlari bilan muvofiqlashtirish kiradi.

Manfaatdor tomonlar bilan muvofiqlashtirish: xavfsiz hududlarni tashkil etish va boshqarishni muvofiqlashtirish uchun davlat organlari, nodavlat tashkilotlar (NNT) va gumanitar yordam bilan shug'ullanadigan boshqa manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik qilish. Bu resurslarni samarali taqsimlashni ta'minlaydi va harakatlarning takrorlanishiga yo'l qo'ymaydi.

Asosiy qulayliklar bilan ta'minlash: xavfsiz zonalarni oziq-ovqat, suv, adyol, gigiena to'plamlari va tibbiy buyumlar kabi zarur materiallar bilan to'ldiring. Ko'chirilgan aholining doimiy ehtiyojlarini qondirish uchun ushbu materiallarni muntazam ravishda to'ldiring.

Mavjudlik va inklyuzivlik: xavfsiz zonalar barcha shaxslar, shu jumladan nogironlar, qariyalar va bolalar uchun ochiq bo'lishini ta'minlash. Ob'ektlarni inklyuziv va turli xil ehtiyojlarga mos ravishda loyihalash.

Aloqa va axborotni tarqatish: xavfsiz zonalarda mavjud bo'lgan joylashuv va xizmatlarni zararlangan aholiga aniq etkazish. Har bir inson xavfsiz zonalar va ularga qanday kirish haqida xabardor bo'lishini ta'minlash uchun karnaylar, tabelalar va jamoatchilikni targ'ib qilish kabi bir nechta aloqa kanallaridan foydalaning.

Monitoring va baholash: xavfsiz hududlarning samaradorligini nazorat qilish va ko'chirilgan aholidan fikr-mulohazalarni to'plash mexanizmlarini yaratish. Taqdim etilayotgan xizmatlar sifatini muntazam ravishda baholang va javobni yaxshilash uchun zarur tuzatishlar kiriting.

Uzoq muddatli rejalashtirish: favqulodda vaziyatlarda xavfsiz zonalar zudlik bilan boshpana bo'lib xizmat qilsa-da, ko'chirilgan aholi uchun uzoq muddatli yechimlarni ham ko'rib chiqing. Bunga shaxslarni doimiy uy-joyga ko'chirish yoki xavfsiz bo'lganidan keyin ularning uylariga qaytishini qo'llab-quvvatlash kiradi.

Tibbiy Triyaj va davolash:

- Jarohatlar yoki kasalliklarning og'irligiga qarab davolanishni birinchi o'ringa qo'yish uchun tibbiy triyaj tizimini joriy etish.

- Muhtojlarga zudlik bilan tibbiy yordam ko'rsatish uchun tibbiy xodimlar va resurslarni joylashtirish.

- Bemorlar oqimini bartaraf etish uchun vaqtinchalik tibbiy muassasalar yoki dala shifoxonalarini tashkil etish.

Asosiy Ehtiyojlarni Ta'minlash:

- Zarar ko'rgan aholining bevosita ehtiyojlarini qondirish uchun oziq-ovqat, suv, kiyim-kechak va adyol kabi favqulodda materiallarni tarqatish.

- Kasalliklar tarqalishining oldini olish uchun gigiena va sanitariya inshootlariga kirishni ta'minlash.

- Zarur dori-darmonlar va tibbiy buyumlar mavjudligini ta'minlash.

Favqulodda vaziyatlarda asosiy ehtiyojlarni ta'minlash zararlangan aholining farovonligi va omon qolishini ta'minlash uchun juda muhimdir. Buni qanday hal qilish mumkin:

▪ Favqulodda vaziyatlar uchun materiallarni taqsimlash: oziq-ovqat, suv, kiyim-kechak va adyol kabi zarur narsalarni darhol taqsimlash juda muhimdir. Yordam tashkilotlari, davlat idoralari va ko'ngillilar bilan muvofiqlashtirish zararlangan hududlarga samarali tarqatilishini ta'minlashi mumkin.

▪ Gigiena va sanitariya inshootlari: toza suv, hojatxonalar va gigiena to'plamlaridan foydalanish, ayniqsa, gavjum vaqtinchalik boshpanalarda kasalliklar tarqalishining oldini olish uchun juda muhimdir. Sanitariya inshootlarini tashkil etish va gigiena qoidalarini targ'ib qilish ustuvor vazifadir.

▪ Tibbiy yordam va materiallar: zarur dori-darmonlar, tibbiy buyumlar va o'qitilgan xodimlarning mavjudligini ta'minlash juda muhimdir. Ko'chma klinikalar

yoki tibbiy guruhlar birlamchi tibbiy xizmatlarni ko'rsatishi va zararlangan hududlarda shoshilinch tibbiy ehtiyojlarni qondirishi mumkin.

▪ Muvofiqlashtirish va hamkorlik: asosiy ehtiyojlarni o'z vaqtida va samarali ta'minlash uchun davlat idoralari, nodavlat notijorat tashkilotlari, mahalliy hamjamiyatlar va xalqaro sheriklar o'rtasida samarali muvofiqlashtirish zarur. Hamkorlik sa'y-harakatlarning takrorlanishiga yo'l qo'ymaydi va resurslarni eng zarur bo'lgan joylarda taqsimlashni ta'minlaydi.

▪ Jamiyatni jalb qilish: ta'sirlangan jamoalarni qaror qabul qilish jarayonlari va javob harakatlariga jalb qilish mulkchilik va barqarorlikni ta'minlaydi. Jamiyat rahbarlari aniq ehtiyojlar va madaniy mulohazalarni aniqlashga yordam beradi, yanada maqsadli va samarali javobni ta'minlaydi.

▪ Uzoq muddatli rejalashtirish: zudlik bilan ehtiyojlarni qondirish juda muhim bo'lsa-da, tiklanish va qayta qurish uchun uzoq muddatli rejalashtirish ham zarur. Bunga infratuzilmani ta'mirlash, yashashni qo'llab-quvvatlash va jamoalarga hayotlarini tiklash va tiklashga yordam berish uchun psixososyal yordam ko'rsatilishi mumkin.

Ushbu jihatlarni har tomonlama hal qilish orqali asosiy ehtiyojlarni ta'minlash favqulodda vaziyatlarda ta'sirlangan aholini samarali qo'llab-quvvatlashi va ularning barqarorligi va tiklanishiga hissa qo'shishi mumkin.

Psixososyal Qo'llab-Quvvatlash:

- Omon qolganlarning hissiy va ruhiy farovonligini, shu jumladan maslahat va ruhiy salomatlikni qo'llab-quvvatlash uchun psixososyal yordam xizmatlarini taklif eting.

- Jismoniy shaxslar uchun o'z tajribalari bilan o'rtoqlashish va o'qitilgan mutaxassislardan yordam olish uchun xavfsiz joylarni yaratish.

Aloqa va axborot almashish:

- Jabrlangan aholiga muhim ma'lumotlar va ko'rsatmalarni tarqatish uchun ishonchli aloqa kanallarini yaratish.

- Yordam harakatlarining holati, mavjud xizmatlar va xavfsizlik choralari to'g'risida yangilanishlarni taqdim eting.

Inqiroz davrida ishonchli aloqa kanallarini yaratish jabrlangan aholini xabardor va xavfsiz saqlash uchun juda muhimdir. Bunga erishish uchun bir necha asosiy qadamlar:

➤ Bir nechta kanallardan foydalaning: iloji boricha ko'proq odamlarga murojaat qilish uchun SMS-ogohlantirishlar, ijtimoiy media platformalari, mahalliy radioeshittirishlar va jamoat e'lonlar taxtalari kabi turli xil aloqa kanallaridan foydalaning.

- Aniq va aniq xabarlar: oddiy tildan foydalangan holda va texnik jargondan qochish orqali barcha aloqalar aniq, aniq va oson tushunarli bo'lishiga ishonch hosil qiling.
- Muntazam yangilanishlar: yordam harakatlarining holati, mavjud xizmatlar va xavfsizlik choralari to'g'risida muntazam yangilanishlarni taqdim eting. Bu noaniq paytlarda odamlarni xabardor qilish va tinchlantirishga yordam beradi.
- Ikki tomonlama aloqa: odamlar savollar berishlari, yordam so'rashlari va fikr-mulohaza bildirishlari mumkin bo'lgan ishonch telefonlari, yordam stollari yoki onlayn forumlarni o'rnatish orqali ikki tomonlama muloqotni rag'batlantiring.
- Mahalliyashtirilgan ma'lumotlar: muayyan geografik hududlarga yoki jamoalarga o'zlarining noyob ehtiyojlari va muammolarini hal qilish uchun ma'lumotni moslashtirish.
- Til va kirish imkoniyati: bir nechta tillarda ma'lumot bering va nogironlar yoki texnologiyadan foydalanish imkoniyati cheklangan odamlar uchun qulaylikni ta'minlang.
- Hamkorlik: axborot samarali tarqatilishini va aholining barcha qatlamlariga etib borishini ta'minlash uchun mahalliy hokimiyat organlari, jamoat rahbarlari va tegishli tashkilotlar bilan hamkorlik qiling.

Ushbu strategiyalarni amalga oshirish orqali siz zararlangan aholiga muhim ma'lumotlar va ko'rsatmalarni tarqatish uchun ishonchli aloqa kanallarini o'rnatishingiz va shu bilan inqirozga muvofiqashtirilgan javobni osonlashtirishingiz mumkin.

Jamiyatni jalb qilish va ishtirok etish:

-Jabrlangan jamiyat bilan ularni qaror qabul qilish jarayonlariga jalb qilish va ularning ehtiyojlarini qondirish uchun jalb qilish.

-Javob berish va tiklash ishlarini qo'llab-quvvatlash uchun jamoatchilik boshchiligidagi tashabbuslar va ko'ngilli harakatlarga ko'maklashish.

Monitoring va baholash:

-Birinchi darajali hayotni qo'llab-quvvatlash harakatlarining samaradorligini doimiy ravishda kuzatib boring va kerak bo'lganda tuzatishlar kiriting.

-Favqulodda vaziyatlarda javob berish protokollarini takomillashtirish uchun kuchli, zaif va hududlarni aniqlash uchun ofatdan keyingi baholarni o'tkazish.

Birinchi darajali hayotni qo'llab-quvvatlashni shu tarzda tashkil etish orqali favqulodda yordamchilar ta'sirlangan aholining bevosita ehtiyojlarini samarali hal qilishlari va favqulodda vaziyatlarda keyingi zararni kamaytirishlari mumkin.

Favqulodda vaziyatlarda hayotni qo'llab-quvvatlash ofatlar, baxtsiz hodisalar yoki inqirozlardan aziyat chekkan shaxslarga zudlik bilan yordam ko'rsatishga qaratilgan turli tadbirlarni o'z ichiga oladi. Favqulodda vaziyatlarda zararlangan aholi uchun hayotni dastlabki qo'llab-quvvatlashning ba'zi asosiy tarkibiy qismlari:

- **Asosiy tibbiy yordam:** og'ir qon ketish, nafas yo'llarining obstruksiyasi yoki yurak to'xtashi kabi hayot uchun xavfli sharoitlar uchun zudlik bilan tibbiy yordam ko'rsatish. Bunga CPRNI boshqarish, qon ketishini nazorat qilish va yoriqlarni barqarorlashtirish kiradi.

- **Boshpana va himoya:** ta'sirlangan populyatsiyalarni elementlardan va potentsial xavflardan himoya qilish uchun xavfsiz boshpanadan foydalanish imkoniyatini ta'minlash. Bu vaqtinchalik boshpanalarni tashkil etish yoki jismoniy shaxslarga o'z boshpanalarini yaratish uchun materiallar bilan ta'minlashni o'z ichiga olishi mumkin.

- **Oziq-ovqat va suv:** to'yib ovqatlanmaslik va suvsizlanishning oldini olish uchun oziq-ovqat va toza suv bilan ta'minlash. Infratuzilma buzilgan holatlarda, bu tayyor ovqatlarni tarqatish va suvni tozalash tizimlarini o'rnatishni o'z ichiga olishi mumkin.

- **Psixologik yordam:** favqulodda vaziyatning hissiy ta'sirini engishga yordam beradigan psixologik birinchi yordamni taklif qilish. Bunga odamlar o'z his-tuyg'ularini ifoda etishlari uchun xavfsiz muhitni ta'minlash, ishonchni taklif qilish va agar kerak bo'lsa, ularni qo'llab-quvvatlash xizmatlari bilan bog'lash kiradi.

- **Aloqa va axborot:** ta'sirlangan aholiga vaziyat, mavjud resurslar va xavfsizlik qoidalari to'g'risida aniq va o'z vaqtida ma'lumot berish. Aniq muloqot chalkashlik va xavotirni kamaytirishga yordam beradi va odamlarga ongli qarorlar qabul qilish imkoniyatini beradi.

- **Moddiy-texnik yordam:** transport, logistika va yordam etkazib beruvchilarning zararlangan hududlarga samarali etib borishini ta'minlash uchun ularni taqsimlashni muvofiqlashtirish. Bu ko'ngillilarni, davlat idoralarini va gumanitar tashkilotlarni safarbar qilishni o'z ichiga olishi mumkin.

- **Qidiruv va qutqarish:** borish qiyin bo'lgan joylarda tuzoqqa tushgan yoki jarohat olgan shaxslarni topish va evakuatsiya qilish uchun qidiruv-qutqaruv ishlarini olib borish. Buning uchun o'qitilgan xodimlar, maxsus jihozlar va mahalliy hokimiyat organlari bilan muvofiqlashtirish talab etiladi.

- **Muvofiqlashtirish va hamkorlik:** yordam harakatlarini muvofiqlashtirish va resurslarning takrorlanishiga yo'l qo'ymaslik uchun mahalliy hokimiyat organlari, NNT va xalqaro agentliklar bilan hamkorlik qilish. Samarali muvofiqlashtirish yordam eng muhtoj bo'lganlarga etib borishini ta'minlaydi va yordam harakatlarining ta'sirini maksimal darajada oshiradi.

- **Qayta tiklash va rehabilitatsiya:** zudlik bilan inqiroz o'tgandan keyin ta'sirlangan jamoalarni uzoq muddatli tiklash va tiklashni rejalashtirish. Bu infratuzilmani tiklash, muhim xizmatlarni tiklash va jamoalarga barqarorlik va o'zini o'zi ta'minlashga yordam berish uchun turmush tarzini qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga olishi mumkin.

Muhokama:

Topilmalar favqulodda vaziyatlarda birinchi darajali hayotni qo'llab-quvvatlashni tashkil qilishda yaxlit va kompleks yondashuvni qo'llash muhimligini ta'kidlaydi. Muvofiqlashtirish va tayyorgarlik choralari kuchaytirish bo'yicha yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, ayniqsa, bolalar, qariyalar va nogironlar kabi zaif aholi uchun qo'llab-quvvatlash xizmatlaridan adolatli foydalanishni ta'minlashda muammolar mavjud. Bundan tashqari, favqulodda vaziyatlarning rivojlanayotgan tabiati, shu jumladan iqlim o'zgarishi bilan bog'liq ofatlar va pandemiyalar, yordam harakatlarida doimiy moslashish va innovatsiyalarni talab qiladi.

Xulosalar:

Xulosa qilib aytganda, favqulodda vaziyatlarda birinchi darajali hayotni qo'llab-quvvatlashni tashkil etish muvofiqlashtirish, tayyorgarlik, resurslarni taqsimlash va jamoatchilikni jalb qilishga qaratilgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Mavjud adabiyotlardan tushunchalar olish va o'tgan tajribalardan olingan saboqlarni o'z ichiga olgan holda, siyosatchilar va yordam tashkilotlari favqulodda vaziyatlarga samarali javob berish va ta'sirlangan aholiga ta'sirini kamaytirish imkoniyatlarini oshirishi mumkin.

Ushbu adabiyotlarni o'rganish natijalariga ko'ra, favqulodda vaziyatlarda birinchi darajali hayotni qo'llab-quvvatlashni tashkil etishni kuchaytirish bo'yicha bir nechta takliflar taklif etiladi:

- Tayyorgarlik va javob berish qobiliyatini oshirish uchun yordam ishchilari va mahalliy jamoalar uchun o'qitish va salohiyatni oshirish tashabbuslariga mablag' sarflang.

- Turli manfaatdor tomonlar, shu jumladan davlat idoralari, nodavlat tashkilotlar va jamoat tashkilotlari o'rtasida hamkorlik va hamkorlikni rivojlantirish.

- Qo'llab-quvvatlash xizmatlaridan adolatli foydalanishni ta'minlash uchun yordamga muhtoj aholini jalb qilish va imkoniyatlarini kengaytirishga ustuvor ahamiyat bering.

- Rivojlanayotgan favqulodda vaziyatlar stsenariylari va yuzaga keladigan muammolarga javoban tashkiliy strategiyalarni doimiy ravishda baholang va moslashtiring.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi 2022-yil 26-aprelda qabul qilingan, 2022-yil 8-iyulda ma'qullangan Aholi va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaz qilish to'g'risidagi qonuni.
2. NigmatovI., AzimovA., TojievM. Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi fanidan amaliy mashg'ulotlar. Uslubiyqo'llanma. TDTU, 2015-y.
3. O.R.Yuldashev, SH.G.Djabborova, O.T.Xasanova. Hayot faoliyati xavfsizligi. DarslikT.: Toshkent-Iqtisodiyot, 2014-y.

4. Baxtiyor ogli, R. I. (2023). Methods for searching and using maps using internet resources in geography lessons. *Journal of Universal Science Research*, 1(11), 545-548.
5. Baxtiyor o'g'li, R. I. (2023). UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA GEOGRAFIYANI O'QITISHNING ZAMONAVIY TA'LIM VOSITALARIDAN FOYDALANISH.
6. Godzikovskaja A.A. Zemletrjasenie v Spitate v 1988 godu [Earthquake in Spitak in 1988]. Available at: <http://fb.ru/article/174937/zemletryasenie-v-spitate-v-godu> (accessed 15 March 2018) (in Russian).
7. Puchkov V.A. (2017) Grazhdanskaja oborona. Uchebnik. MChS Rossii [Civil defense. Textbook. Russian Emergency Situations Ministry]. Moscow: MCHS ROSSII, 406 p. (in Russian).
8. Gricenka P.YU. «Chernobyl': jevakuacija naselenija» [«Chernobyl: evacuation of the population»]. Available at: <http://chernobyl.ru/ru/chernobyl/10-selo/20-evacuation.html> (accessed 15 March 2018) (in Russian).
9. Metodicheskie rekomendacii po organizacii pervoocherednogo zhizne-obespechenija naselenija v chrezvychajnyh situacijah i raboty punktov vremennogo razmeshhenija postradavshego naselenija [Methodical recommendations on the organization of priority life-support of the population in emergency situations and the work of temporary accommodation points for the affected population].
10. Shojgu S.K. (2005) Osnovy organizacii i vedenija grazhdanskoj oborony v sovremennyh uslovijah [Fundamentals of organization and conduct of civil defense in modern conditions]. Moscow: DELOVOJ EHKSPRESS, 357 p. (in Russian).